

ROMAIN GARY

Csendes lesz az éjszaka

(Részletek)

Romain Gary 1974-ben megjelent, Csendes lesz az éjszaka című művét regényként tartja számon a szakirodalom. Gary hatvanéves, és még hat éve van hátra e földi létben, amikor ezt az álriportkönyvet írja. Párbeszédese formát választott, mintha barátja, François Bondy kérdéseire válaszolna. Valójában eseményekben bővelkedő életéről, élményeiről vall leplezetlen őszinteséggel, hol humorral, hol keserű öniróniával, de mindig együttérző emberként. Sok országban megfordult, bejárta a világot, de hontalan-ságra született; szép férfi volt, szerették a nők, mégis magányos maradt. Kéttucatnyi regényt írt, világhírűvé az Émile Ajar álnéven írt Elöttem az élet című regénye tette. Mindig bizonyítani akart, igyekezett megszolgálni édesanyja önfeláldozó szeretetét és megfelelni az elvárásainak. De Gaulle ötszáz bombázópilótája közül mindössze néhányan érték meg a háború végét, ő közöttük volt, író lett és diplomata, mert az édesanyja erről álmodott, ezért küzdött. Amikor a fia bevonult a francia hadseregbe, a nem éppen tehetőss asszony ötszáz kilométert taxizott, hogy elköszönhessen fiától. Egyikük sem tudta, hogy soha többé nem látják egymást.

A Csendes lesz az éjszaka című kötet számos aktuálpolitikai vagy más, ma már közérdeklődésre kevésbé igényt tartó részletet tartalmaz, de bemutatja Gary személyiségét, őszinte énjét. Az alábbiakban két témáról olvashatják Gary ma is izgalmas gondolatait. (Romain Garyról a librarius.hu 2012. március 4-i és március 11-i számában olvashatnak egy-egy esszét: Párizs – Szerelem: M – mint Romouchka, illetve Párizs – Szerelem: „Hol van most, ki csókolja ujjait?” címmel.)

Róhrig Eszter

Romain Gary, a kaliforniai főkonzul élményei a hatvanas évek Amerikájában

Romain Gary: ... Egy napon megismerkedtem Jean Seberggel, aki mindössze húszéves volt, feladtam érte a karrieremet, a házasságomat, feleségül vettem, született egy fiunk és kilenc évig éltünk együtt.

François Bondy: *Miért váltatok el?*

Romain Gary: Azért, mert kilenc évig boldogok voltunk, aztán kezdett romlani, elhasználódni a kapcsolatunk, lelankadt a szenvedély, elhalványultak az érzelmeink... nem szerettem a szerelemben a kompromisszumot, jobb megőrizni a múltat, a kilenc boldog év emlékét, mint immel-ámmal tovább éldegélni egymás mellett. Elváltunk. Zökkenőmentes válás volt, huszonöt évvel voltam idősebb nála, érthető, hogy miután kilépett a feleségszerepből, Jean a gyerekem lett, és mivel soha nem volt lányom, elfogadtam az apaszerepet.

François Bondy: *A házasságod ideje alatt a sajtó, főleg az amerikai sajtó úgy állított be téged, mint valami Szvengalit vagy Pygmaliont, aki hatalmában tartotta és a saját képére formálta Jean Seberget.*

Romain Gary: Jean sokkal jobban befolyásolt engem, mint fordítva, és ezt mindjárt példával is igazolom. Amikor megismertem, ő molesztár volt, én pedig Franciaország főkonzulja. Amikor különváltunk, Jean még mindig filmszillag volt, én pedig közben filmrendező lettem. Tehát, amikor ez a téma felmerül, éppen az ellenkezője az igaz, mint amit a sajtó híresztel, különben meg ajánlatos jól megnézni, melyik lapban írnak ezt vagy azt az emberről...

François Bondy: *Hollywoodban azért volt időd befejezni az Ég gyökereit, megírtad A virradat ígéretét, a Csillagevőket, a Lady L.-t és 500 oldalt a Sganarelle-ért című regényedből. Hogyan tudtad mindezt összeegyeztetni a másik, talán felületesebbnek nevezhető életeddel?*

Romain Gary: Félretéve Hollywoodot, Bolíviát, ha megengeded, zárójelben megjegyzem, hogy az „emberi mélység” fogalmában a mélység csak elvileg van benne. A „mélység” inkább azt a tragikus pillanatot jelenti, amikor az ember felismeri a földhözragadt felületességét. Az ember mély tragédiája felületességében és jelentéktelenségében rejlik. Természetesen létezik

mély nyomorúság, de ebben a kérdésben is megragadunk a felszínen, mert gyógyíthatónak véljük, mert feltételezzük, hogy gyógyítható. Végül pedig Freud nevetséges mélységét idézem egyetlen szóval: *gyerekszoba*. Nem akarok újra visszatérni erre a kérdésre, egyszerűen csak felsorolom a *Sganarelle-ért* című regényem XLIX. fejezetének néhány címét: „Hogyan válik a zavaróan marginális magatartás mélyértelművé, hogyan rejti magában az emberi lényeket.” „A neurotikus mint a kiváltságos tudás birtokosa”. „Visszatérés a primitív társadalomba: hogyan válik a bolond ismét Isten kedvenc gyermekévé?” „A nyelv felmagasztalása, a kulcsrelikvia.” Végül is, mi lehet szórakoztatóbb, mint cirkuszba menni az önmagunkkal folytatott irodalmi viaskodás után, hiszen Hollywood a nagy amerikai cirkuszmagomány, a Barnum nyomán jött létre és fejlődött tovább, és vezetőik azóta is mind cirkuszi emberek maradtak... Ha Disneylandbe mész, tíz esetből ötben a kovácsoltvas bejárati kapunál ott áll egy alak zsebre dugott kézzel és figyeli a bevételt, miközben úgy tesz, mintha a belépő klienseket számolná, és ez az illető nem más, mint Walt Disney vagy Walter Wanger... Waltert a legműveltebb producernek tartották Hollywoodban, igaz, hogy ereje már fogytán volt, de jól leplezte, mert Scott Fitzgeraldtal dolgoztatott, aki rossz lóra tett, hogy hozzá szegődött. Fitzgerald igazi *macho* volt, nem tűrte a félrelépést, és két, alsó testrésze irányított revolverlövessel megsebesítette felesége, Joan Bennett szeretőjét. Walter egy nap megkeresett a konzulátuson és bejelentette, hogy szeretne egy kis költségvetésű, nyolcszázezer dolláros filmet rendezni, *Antonius és Kleopátra* címmel. Joan Collinsnak szánta Kleopátra, nekem pedig felajánlotta Cézár szerepét! Győzködött, hogy milyen jót tenne Franciaország hírnevének, ha elvállalnám a szerepet. Többször visszatért erre a témára, de sehogysen álltam kötélnek, végül beírta *helyettem* Rex Harrisonnal... Kleopátrát pedig Elizabeth Taylor játszotta... Ország-világ tudja, hogy a kis költségvetésből végül huszonhét millió dolláros film lett... Azt hiszem, az utolsó „őrült éveket” értem meg ott, a nagy cirkusz végét... Emlékszem egy La Fayette emlékére rendezett ünnepségre – Amerikában mindig La Fayette-et ünneplik, pedig Rochambeau sokkal többet tett értük, de La Fayette-nek volt érzéke a magamutogatáshoz, és történelmi ténykedését igencsak kétes értékű külsőségekbe csomagolta... Egy alkalommal ünnepélyes fogadásra voltam hivatalos, és konzuli díszruhát, tollas kalapot, aranysíjtásos öltönyt, kardot kellett magamra öltenem. Ezt a felszerelést Jacques Vimont-tól kértem kölcsön, aki most már moszkvai nagykövet, de akkor még karcsú férfi volt. Minden elképzelést felülmúló sikert arattam. Az ünnepség másnapján elárasztottak ajánlataikkal a különböző sajtó- és reklámügynökségek: hívtak ide, hívtak oda, mindenki arra akart rávenni, hogy ebben az uniformisban és a tollas kalpagban jelenjek meg valamilyen kampányban, illetve vállaljak szerepet nem is tudom, miféle árucikk, autó, mosógép vagy a legújabb férfi arcvíz reklámozásában. Ezer dollárt fizettek volna egy-egy reklámért. Ez nem Amerika, ez Kalifornia. Hallgasd meg a következő történetet! A Los Angeles-i seriff, a baszk eredetű Biscaillouz meghívta ebédre a diplomáciai testületet. És mit gondolsz, hová? Rács mögé, a városi börtön női részlegébe... a fegyveres örökből állt a társaságunk, és a diplomáciai testület... a *női elitéltek* szolgálták ki! El tudod képzelni ezt a jelenetet? Ott ültünk a börtön berácsozott ebédlőjében, felfegyverzett örökkel körülvéve, és rabruhás drogosok, tolvajok, utcalányok, ötdolláros kurvák szolgálták ki a seriffet és a vendégeit. A seriff jobbján Nagy-Britannia főkonzulja, egy igazi úriember, jobb szemén monokli, a másik oldalán Franciaország főkonzulja ült, a többi konzul is mind-mind finom ember volt. Egy gyújtogatásért elítélt nő letette elém az ételt, és a legártatlanabb mosollyal a fülembe súgta, milyen külön szolgáltatásokat nyújtana. Hát, ez volt Kalifornia! Életem legjobb, legkönnyedebb öt éve... Egyfajta eleven rajz, amelyen a szörnyűségek burleszkké szelídülnek. Csak egy példát idézek: valamelyik Oscar-díj-átadó ünnepségen közös asztaltársaságban voltam egy producer feleségével, aki felém fordulva, a férje füle hallatára ezt hajtogatta: „*Dugj meg, Főkonzulum, drágám, dugj meg*” – közben a férje hozzám hajolt és elmagyarázta, hogy a feleségét pár hete megszállta a gonosz, és akadozva halad az ördögűzés. Tudod, ebben az időben a legnagyobb mozisiker *Az ördögűző* című film aratta. Ez a film egy olyan kislányról szól, akit megszállt az ördög. Kalifornia mindig is a legkülönfélébb misztikus szekták táptalaja volt, az ördögimádóké, meg Belzebub lányaié, ami végül Charles Manson szörnyűséges vérfürdőjéhez vezetett: egy csapat bedrogozott hippi lemészárolta a várandós Sharon Tate-et és vendégeit. Olyan ország ez, ahol könnyű átnyergelni a szexuális megszállottságból a vallási örületbe, és ahol szívesen vegyítik a spermát a szenteltvízzel.

François Bondy: *Más emlékek ebből a korszakból?*

Romain Gary: A legmegrázóbb városélményem San Francisco, ugyanakkor a legszebb város, amit valaha láttam. Mintha csak Ázsiából száműzték volna, maga volt a nosztalgia és fény. Lett volna egy-két szavam Kerouac-hoz, az akkoriban még ismeretlen íróhoz, de szerencsére nem találkoztam vele. Szerencsére, mondom, mert nem iszom, úgyhogy nem jöttünk volna ki egymással. Kerouac próféta volt. Először és egyedül ő jósolta meg tizenöt évvel korábban az amerikai hippimozgalmat, a buddhizmust, a zent, a reménytelen spirituális útkeresést, ami a marihuánával kezdődött és a heroinnal végződött. Végül is körülbelül

hatvan éve a „ki vagyok?” kérdése körül forog minden, Achab kapitánytól a fehér bálnán át Walt Whitman elveszett paradicsomáig és Jack London *hobos*-jáig... – egyébként a fiatalkori London volt az első hippo Amerikában. San Franciscóban kaptam előleget *A nap fényei* című regényemre, úgyhogy elmentem egy előkelő hotelbe, kivettem egy öblre néző szobát, és néztem-néztem a Golden Gate-et: ennek az öblre vetődő hatalmas hídnak a lábánál van egy hely, ahol lesben állnak fotósok, várják az öngyilkosok halálugrásait. Amikor tavaly ott jártam, már ötszázan ugrottak abban az évben. Az egész Egyesült Államokban San Franciscóban található a legtöbb alkoholista és öngyilkos. Vajon miért? Gondolom, azért, mert itt lelassultabb az élet, mint az Államok többi városában, és az embereknek van idejük elgondolkodni... és levonni a megfelelő következtetéseket. Láttam egy másik lesben álló fotós társaságot Szingapúrban. Szingapúr szigetre épült, igen kevés az építkezésre alkalmas tér, emiatt a kínaiak elkezdtek fölfelé építkezni. Felhőkarcolókat emeltek, és ezzel egy csapásra eltörölték ötezer év vízszintes életét, aminek következtében a kínaiak függőleges életmódra kényszerültek. Az eredmény nem maradt el: *tízszerezésre* emelkedett az öngyilkosok száma. Elmentem megnézni ezeket a függőleges méhkasokat és elképesztett, amit láttam. A kínaiaknak továbbra is a piac körül zajlottak a mindennapjaik, árulták a zöldséget-gyümölcsöt. Amikor úgy hozta a sors, hogy a magasban éljenek, a felhőkarcoló minden emeletén kirakták az ajtajuk elé szegényes portékájukat. Folytatták a korábbi életmódot, de attól megzavarodtak, hogy elszakadtak a földtől. Így aztán elkezdtek kiugrani az ablakon. Szingapúrban a Toa Payoh negyedben fényképezőgéppel lesben álló turisták garmadáját láttam, mind azt várta, mikor ugrik le fönről a következő kis kínai. San Franciscóban pedig láttam olyan színes képeslapot, amely a Golden Gate-et, az öblöt és a kettő között egy halálba ugró öngyilkost ábrázol. Amikor ott jártam, fogtam magam, beszálltam egy rákhalász bárkájába és végigcsónakáztam a friscói negyedeken, aztán visszatértem az előkelő hotelba és felejthetetlen hetet töltöttem a városban.

François Brady: *William Faulkneren és Scott Fitzgeraldon kívül melyik amerikai íróval találkozott?*

Romain Gary: Egyszer-kétszer Hemingway-jel a Leyland Heyardnál, de nem zártam a szívembe. Halálosan neurotikus volt. Malraux írta valahol, hogy mindenkinek az az egyik legnagyobb problémája, hogy hogyan tisztítsa meg magát az élethazugságoktól...

François Brady: *Malraux írta? Tényleg?*

Romain Gary: ... Igen. Hemingway egész életében az erős ember szerepét játszotta, és csak Isten a megmondhatója, mekkora félelmet, micsoda szorongást takargathatott legbelül. El voltelve magával. A *machóságra* építette fel az egész személyiségét, de gondolom, a valóságban egészen más ember lehetett. 1943-ban vagy 44-ben, már nem emlékszem pontosan, melyik évben, de az biztos, hogy Londonban történt, amit most elmesélek. Minden éjjel bombázták

a várost, és az egyik barátomnak nyoma veszett. Elkezdtem járni a kórházakat, hátha megtalálom. A Saint George's Hospitalban is megfordultam, ahol mindenütt, a folyosókon még az asztalokon is sebesültek feküdtek, és csak hozták, hozták az újabb sérülteket. A félholta-
kat... Egyszer csak megjelent egy esőkabátos óriás. Drámai hatást keltett vérző homlokával. Jobbról-balról egy-egy amerikai tiszt támogatta, ők is színpadias látványt nyújtottak. Az óriási ember Hemingway volt. A kijárási tilalom alatt balesetet szenvedett a dzsipjével, nagy, borzas fején felszakadt a bőr. A haldoklók közé rontott és ezt ordította: „Én vagyok Ernest Hemingway! Én vagyok Ernest Hemingway! Azonnal lássanak el! Megsérültem! Köttözzenek be!” Körülötte pedig *igaz* emberek haldokoltak... Ez a jelenet sehogy nem fér össze azzal, amit egész életében eljátszott, sem pedig a regényeiben szereplő férfialakokkal... Egy ottani orvos, doktor Roger Saint-Aubyn is szemtanúja volt e jelenetnek... És jól emlékszik, nem felejtette el, amit látott... A *Búcsú a fegyverektől* talán az évszázad legszebb szerelmes regénye, és lehet, hogy Hemingway nagy író, de embernek szánalmas alak. Nemcsak Hemingway-re igaz, minden íróra érvényes, hogy a jobbik énjét igyekszik a műveibe oltani, az esendőségeiről pedig mélyen hallgat.

Romain Gary a nőkről és a feminizmusról

François Bondy: *Ki volt az a nő, aki az édesanyád után a legfontosabb szerepet töltötte be az életedben? Mert volt egy nő, aki felváltotta édesanyádát.*

Romain Gary: Összeboronálsz két angyali teremtetést...

François Bondy: *Ilona volt az?*

Romain Gary: Azt hiszem, hogy ez a jól irányzott nyílvevő, amit most felröpítettél, áthasít mind az ötvenkilenc évemen, az anya-nő felvillan és eggyé fonódik, már-már szublimálódik... Van némi igazság benne, de azért nem én találtam fel a Szent Szüzet...

François Bondy: *Sem pedig a „falra festett madonnákat, a legendák hercegnőjét”. De te az emberiséget nőként tételezed – hiszen Lily, a Dzsengiz Cohn című regényed hősnője egy kielégíthetetlen nő –, aminek bizonyára külön jelentése van... Ilonát, ha jól tudom, 1937-ben ismerted meg, ugye?*

Romain Gary: Igen, akkortájt. Nem szívesen beszélek erről, még frissek az emlékeim... És még él... ha fogalmazhatok így.

François Bondy: A virradat ígéretében nem beszélsz róla, a XXVIII. fejezet végén éppen csak megemlíted: „Körülbelül húsz év telt el azóta...” Most meg már harminchárom év.

Romain Gary: Harminchárom év. Éppen elég idő.

François Bondy: *Ezt írod: „Úgy volt, hogy összeházasodunk. Ilonának fekete haja volt és nagy szürke szeme, többet nem mondok róla. Budapestre utazott, hogy meglátogassa a családját, a háború elszakított bennünket egymástól, egy vereséggel több, ennyi volt.”¹ Valóban ez minden?*

Romain Gary: Ezt mikor is írtam?... talán 1959-ben. Nem tudtam. Nem tudtam semmit. 1960-ban kaptam róla híreket, de ejtsük inkább ezt a témát.

François Bondy: *Ide hallgass, Romain, ne kerülgesd a forró kását, az Európa című regényed fontos szereplőjéről van szó. ... Csak három éve jelent meg ez a könyved.*

Romain Gary: Gesmay Ilonának hívják és Budapesten, az Aulich utca 31-ben lakott. Gyönyörű, okos nő volt, nagyon szerettem őt. A Cote d'Azurra utazott, és nálunk, a Mermonts panzióban szállt meg, és anyám igen jó néven vette, sőt, támogatta a kapcsolatunkat. Ő volt az egyetlen nő, aki tetőtől talpig szürkébe öltöztetett, akkor sem szürkült el, mert a szeme színe olyan volt, mint a perzsa macska szőre. Azóta sem láttam ilyen szemeket, de tudod, nem a szem, hanem a tekintet hat az emberre... Annyira törekeny volt az egészsége... Időnként hosszú hetekig ágyban maradt, és ha nem javult az állapota, elment Svájcba, ott gyógyíttatta magát. Azt hittem, nincs élet nélküle, de volt, és ez a tény elviselhetetlen. Mint *A virradat ígéretében* írtam, éppen a háború kitörése előtt tért vissza Magyarországra, hogy megbeszélje a szüleivel a házassági tervünket, de nem hiszem, hogy valóban férjhez akart volna jönni hozzám, finomabb, különlegesebb teremtetés volt annál, azonkívül, ő *tudta*... biztos vagyok benne, hogy tudta, csak eltitkolta előlem... A háború alatt többször is megpróbáltam kapcsolatba lépni vele, kerestem a Vöröskereszten, a követségen keresztül... Kudarcot vallottam, nem találtam meg. A szürke szeme maradt meg emlékül, és az a nyomasztó érzés, hogy időnként meg-megcsaltam másokkal. Ő volt az a nő, akit a legjobban szerettem, aki arra született, hogy életem utolsó napjáig velem legyen. Az embert gyakran legyűrik a nehézségek, de velem nem lehet egyszerűen elbánni. Hosszú évekig magammal hordtam a fényképét, aztán a hábo-

1 Romain Gary: *A virradat ígérete*, 216. oldal (Park Kiadó, Budapest, 2012, fordította: Bognár Róbert).

rúban ellopták tőlem ezt az egyetlen, róla őrzött fényképet. Mindhiába kerestem, ám huszonegy évvel később minden megvilágosodott. Főkonzul voltam Los Angelesben, elmúltam negyvenhat éves, amikor egyszer csak kapok egy néhány szavas képeslapot Ilonától. Nem, éppen negyvenhat éves voltam, és nem képeslapot, hanem levelet küldött.

„Kedves Romain, miután visszatértem Budapestre, 1945-ben beléptem egy apácarendbe. Belgiumban élek, egy zárdában. Köszönöm, hogy megemlékeztél rólam *A virradat ígéretében*. Légy boldog.” Megfordult velem a világ, amikor elolvastam ezt az üzenetet. A boríték hátulján megtaláltam az Antwerpen közelében lévő belgiumi zárda címét. Táviratoztam, majd levelet is írtam, de választ nem kaptam. Hallgatás és csönd. Azután egy újabb levél érkezett. Ugyanazok a szavak álltak benne, mint az előzőben. Azt gondoltam, hogy azért írhatott két egyforma levelet, hogyha netalán az egyik elkallódna, valamelyiket biztosan megkapjam, esetleg attól tartott, hogy nem adják neki oda a válaszomat, mert köti a fogadalma, tiltják a vallási előírások. Rögtön írtam Rialland-nak, az antwerpeni főkonzulnak. Megkértem, tájékozódjon, keresse föl azt a zárdát, és beszéljen velük. Rialland-t még Bulgáriában ismertem meg, ő volt a diplomaták főnöke. Elment a zárdába. És megírta, amit tapasztalt. Megtudtam, hogy Ilona nem zárdában él, hanem egy pszichiátriai klinikán kezelik, mert huszonöt éve skizofréniában szenved, és egyre rosszabbodik az állapota, gyógyíthatatlan... Nem látom be, miért kellett ennek így történnie... Ezek... ahogyan Guimard már megmondta... az élet dolgai, olyan dolgok, amelyekről nem tudjuk, mire valók...

François Bondy: *A férfiaknak szükségük van barátokra... Morel ismételteti az Ég gyökereiben. És ez az igény egyre nő, növekszik, elefántnyi nagyságúvá és könnyvé válik...*

Romain Gary: ...és Goncourt-díjat kapott... Sokan veszik, mert a barátság igénye kelendő, egy írónak, legalábbis annak, aki méltó erre az elnevezésre, soha nem szabadna nyomtatásban megjelennie, egy szót nem értek az egészből...

François Bondy: *Milyen egészszről?*

Romain Gary: A lélegzésből... Számomra érthetetlen, hogyan lehet még egyáltalán levegőt kapni ezen a planétán.

François Bondy: *És a gúnyba menekülve megszabadultál ettől a fájdalomtól az Európa című regényedben.*

Romain Gary: Megszabadultam, ugyan, viccelsz?

François Bondy: *Ebből a sérülésből szélhámosságot csináltál a regényben. Miért?*

Romain Gary: Mert nem tudtam elfogadni a valóságot, nem tudtam szembenézni vele. Nem akartam „irodalmi célra” felhasználni. De az élmény nem hagyott nyugodni, 1960-tól 1972-ig nem tudtam megnyugodni. Legbelül ellenálltam a felejtésnek, így aztán engedelmeskedtem a belső parancsnak, megírtam, de a visszájára fordítva. Egy boszorkányszerű nőszemély, Malwina von Leyden mesterkedéseibe oltottam a fájdalmamat. Malwina von Leyden lefokozta az életemet. Nekem is, mint bárki másnak, megvannak a gyengeségeim.

François Bondy: *Szeretnéd, ha most tartanánk egy kis szünetet?*

Romain Gary: Mindenre rájöttem, de annyira későn! Ilona már Nizzában megérezte a közelgő összeomlásait, és ilyenkor gyorsan elment Svájcba, Luganóba, a Sant'Agnese klinikára. Látod, a jó címekeket sosem felejttem el. Nem vettem észre semmit, nem vettem észre,

hogyan beteg. Egy évig éltem együtt egy skizofrénnel, úgy, hogy Ilonának végig sikerült eltitkolnia a betegségét – nagy szerencsémre, mert nem tudom, mit tettem volna, ha kiderül az igazság. A titkolózással Ilona engem akart kímélni.

François Bondy: *Mit tettél, amikor kiderült Ilona betegsége?*

Romain Gary: Repülőre szálltam. De Brüsszelben megdöntöttem magam és visszatértem Los Angeles-be. Azt mondták, hogy naponta csak félórányi időre nyeri vissza a tiszta tudatát... De nem emiatt. Egyszer csak belém nyilallt valami. Rájöttem, hogy nem szerelem, hanem a szájalom vitt hozzá. Ő már élő halott. Nincs jogom hozzá, hogy ebben az állapotban lássam. Nem, nem volt hozzá jogom. Hiszen nem védekezhetett, még nemet sem mondhatott volna... A múltunkat bántottam volna meg ezzel a találkozással... Biztosan a végéig ragaszkodott a szépsége megőrzéséhez. Nem mentem el hozzá. Szépséges maradt. Ő volt a legszebb nő, akit valaha ismertem.

François Bondy: *Nemrégiben egy televíziós beszélgetésben elég hevesen kitörtél és a világ „feminizálását” követelted, egy új, „feminin” civilizációért kampányoltál... Nem te vagy az egyetlen, aki a nőkben a történelem nagy kizsákmányoltjait látja. De te messzire mentél. Azt állítottad, hogy minden civilizációs érték feminin érték...: a gyöngédség, a kedvesség, az anyaság, a gyengeség tisztelete. És az interjú végén indulatosan azt követelted, hogy „szolgáltatásnak igazságot a nőknek”... Nem két emleked, az anyádé és Ilonáé táplálta benned ezt az „igazságtalanság” fogalmat?*

Romain Gary: Nem tudom. Túl szépen hangzik így. Hú maradtam az 1951-ben írt *A nap színei* című könyvemben írtakhoz. Minden civilizációs érték női érték. A kereszténység megalkotta Szűz Máriát, de ez a vallásos nőkép nagyon behatárolt. A kereszténység felturbózta a gyengeséget, aztán a maga kénye-kedve szerint bánt vele. Amikor *A nap színeiben* Rainer azt mondja: „*Én a leggyengébbek győzelmében hiszek*” – akkor arra gondol, hogy a nőiség ezen aspektusának bele kéne ágyazódnia a civilizációba. Lehetséges, hogy az anyám és köztem dúló heves kapcsolat „szublimáció”-ja ez a gondolat, de mindenképpen azt bizonyítja, hogy az ember, vagyis a civilizáció az anya–gyerek kapcsolattal kezdődik. Márpedig, leszámítva a pszichoanalitikusok Ödipusz-paranoiáját, a mai szak- és szépirodalom az anya–gyerek kapcsolatot kizárólag neurózisként kezeli, amelyből ki kell gyógyulni, amelytől meg kell „szabadulni”, pedig civilizációnk végső stádiumában járunk, az energiaválság, a levegőszennyezettség fokozhatatlan mértékű, és közben csak az „eredetiséget”, a „szabadságot”, az „újdonságot” keressük, és a természet ellenében cselekszünk. Kifosztottuk, elárultuk a természetet. De azért annyira nem vagyok ütődött, hogy azt kívánjam, „tegyük a nőket a férfiak helyére, és ezzel új világot alkotunk”. Ennek nem lenne semmi értelme, mert a legtöbb cselekvő, aktív nő férfivá lett fokozva pusztán azért, vagy ahogyan rákényszerül bármiféle küzdelemre. A szoknyás *machóság* semmivel nem ér többet a nadrágosnál. Egyszerűen csak azt mondom, hogy esélyt kell adni a nőiségnek, mert amióta férfiak léteznek ezen a földön, a nők soha nem kaptak esélyt a kibontakozásra.

Röhrig Eszter fordítása